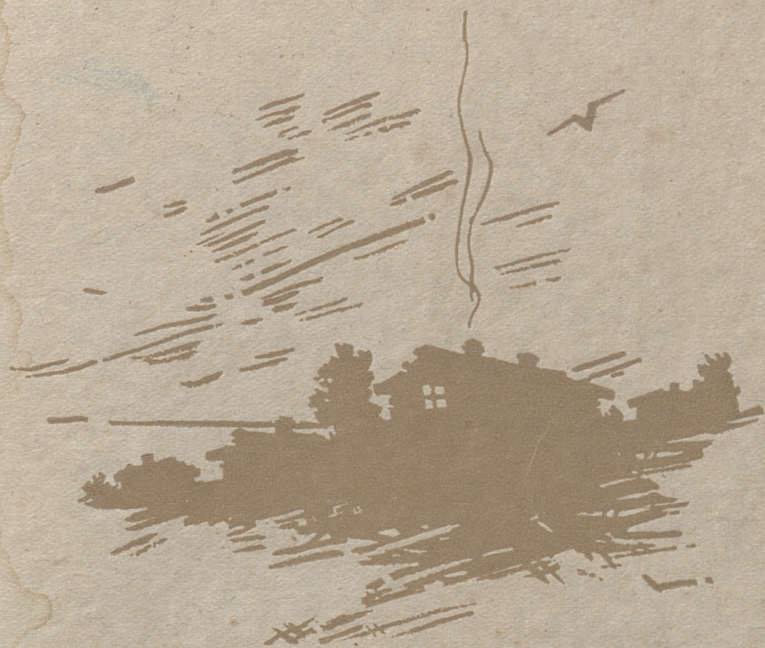

VOLTER KILPI

PITÄJÄN
PIENEMPIÄ

N T A M O

PITÄJÄN PIENEMPIÄ

VOLTER KILPI

PITÄJÄN PIENEMPIÄ

SAARISTOVÄKEÄ ARKISILLAAN

HELSINGISSÄ

NTAMO

Näköispainos ensipainoksesta
Otava, Helsinki 1934

ISBN 978-952-215-670-9

© Loppusanat 2017 Juha Hurme

Valmistaja
BoD – Books on Demand GmbH,
Norderstedt, Saksa

ntamo
2017
www.ntamo.net

ALEKSIS KIVELLE

*»Seitsemän Veljksen» kuolemattomalle runoilijalle
omistettu*

hänen satavuotis-muistopäivänään 10. X. 1934.

Volter Kilpi

Kenelle on Suomen kansa kiitollisuuden velassa siitä kielensä ja henkensä jalosta ilmaisusta ja korkeasta kaunistuksesta, jonka Aleksis Kivi Seitsemässä Veljeksessä on sille elä-

mänsä lahjana jättänyt? Tietenkin Aleksis Kivelle itsellensä ja sille kohtalon armolle, joka hänet kansallemme soi kirjallisuutemme huomenissa.

Mutta eräs henkilö on vielä, kukaties jo yleisen tietoisuuden melkein unohtama, jolle myöskin kuuluu kiittolisuuden muisto tänä kirjallisuutemme jublapäivänä. Olisiko Seitsemän Veljeksien luoja ikinä saattanut koota voimansa elämänsä suurimpaan tekoon, ellei hänellä, elämän rikkaalla lapsipuolella, seitsemänä elämäntyönsä ratkaisevana vuotena olisi ollut koti, vaatimatonkin, turvattu ja suuren työn rauha varattuna Siuntion Fanjunkarsissa? Charlotta Lönnqvist on, itsekin ehkä teostansa tietämättömänä, ollut eräs kirjallisuutemme suuria hyvän tekijöitä. Vaeltakoon senvuoksi kiittolinen ajatus tänäpäivänä hänenkin unohtetulle hautakummulleen. Pieneltäkin näyttävä teko saattaa siunaukseltaan olla suuri.

YLISTALON TUVASSA

I.

Ylistalon avaran tuvan kuluneita penkkejä mitattiin uskollisesti, mitattiin Pyhäinmiesten päiviltä Valpuriin syksyn loppu ja talven selkä syksyn lopun ja talven selän jälkeen, mitattiin joulun edun harmailta helmikuun selkeneviin ja huhtikuun jo kilotteleviinkin päiviin aamupuhteen verkkaisista päivän hitaitse ehtoon vilkkaammille räiskymille saakka takkapaaden pinoissa ja valkeoissa. Neljä miestä mahtui mukavasti mittavilleen pitkäkseen sivuseinäpenkille, kolme takalavitsoille pöydän taakse ja perä-akkunan eteen, Iso-Vileenillä oli hyvä tila loikoilla pöydän etupenkillä ja isäntä itse hautoi pitkää selkäänsä vakussa keskellä laattiaa, koivet, jotka olivat mitatut selän mittariitinkien mukaisesti, ratsain roikkumassa vakun kummankin laidan ylitse loitoilla laattioilla. Siinä Mikkelin ja Pyhäinmiesten välillä, joskus myöhemminkin, kuinka kotomatka oli joutunut, välisti vasta joulunkin korvissa, kun laivat taaskin, raa'at hilattuina mastoja pitkin ja purjeet ja köydet korjattuina puolikansien suojiin, keikkuivat ja nykivät ankkurikettinkeissään kotolahdella, olivat meripojatkin hakeneet vanhat talvikontunsa taaskin, ja Ylistalon tupa, suven mittaan vähän uninen ja autio tupa, alkoi täyttyä miesväellä ja kansalla,

Järvelin, Siwiän timperi ja Iso-Vileeni, saman laivan muistovuotinen puosu, olivat jo vuosikausia olleet Ylistalon vakinaisia talvimiehiä, Järvelin siitä myöten, kun hän takavuosina oli palannut Amerikasta, jossa hän toista vuosikymmentä oli kohminut Kaliforniat ja muut maailman selkäpuolen nurkat, milloin kämmenessä kouran täysi silkkaa kultaa, milloin ainoana omaisuutena ja ruumiinpeittona rikkinäinen, puukon haavojen viileksimä takki, joka sekin oli vedon voittona toisen miehen hartioilta väkivoimin kiskottu. Oli maailmaa kierrellessä vanha äitimuorikin, pieni, vuosi vuodelta käpertynyt mummo, kuolla kupsahtanut kotomökissä, odotettuaan ensin kymmenen vuotta turhaan kirjeen riviäkään merien taakse hävinneeltä pojaltaan. Kun Järvelin sitten muuanna syksynä, kuivantaihoilta kasvoiltaan tumman kellahtavaksi ahavoituneena ja kellanraidallisessa, amerikalaisesti ruudullisessa puvussa, sekä sielunhavituksilta kauttaaltansa tyventyneenä ja turhat hengen haikut taakseen jättäneenä miehenä taaskin palasi kotitienoilta ja omaan pitäjään, oli vanhempi sisarkin jo vuosikausia ollut hävinneenä Oolannin puolelle palvelukseen, kuului olevan pari luvatonta oolanterivesaakin hänellä siellä killumassa hännissään, ja nuorempi sisar taas miehensä ja viisihenkisen mukulaparvensa kanssa asumassa kotomökkiä, jonka katto oli vielä sammaltuneempi ja köyrempi kuin hänen lähtiessään maailmalle. Silloin oli Järvelin asettunut talvimieheksi Ylistaloon ja kun ei alkuvuosien talvijoutilaisuudessa viritetyistä naimakaupoistakaan naisväen nirponenäisyyden ja oman tihdin silmänlaadun vuoksi syntynyt todepää sekä kun hän itsekin alkoi huomata olevansa valmiiksi veistetty mies, jonka veriä ei enää janottanut mikään elämän hiko, niin oli hän sahtautunut elämässään siihen, että hän suvet oli Alastalon prikissä tyvenenä timperinä ja talvipäivät nyt jo kymmenettä vuotta

mittaili penkkejä Ylistalon tuvassa. Hänellä olikin jo vakiintunut paikkansa Ylistalon sivupenkillä, sivuakkunain välissä, seinässä saranoillaan killuvan käyrän riipiraudan alla, jonka pykäläsärmiä vastaan syksyisin pehmitettiin parkkivuotia. Jos Järvelin sattui olemaan tuvasta ulkona, millä asioilla milloinkin, ja joku epähuomiosta oli tällä aikaa asettunut istumaan hänen paikalleen ja huvikseen ja lapsettumikseen alkanut kitkutella ja käännellä rautaa seinässä, niin siirtyi tällainen asiaankuulumaton istuja, oliko hän sitte vieras tai joku ajattelematon talon väestä, paikalla sijaltaan, kun porstuan ovi aukesi ja Järvelin ruskeahipiäisenä ja mustaa piipunnykää kuivissa poskissansa imeskelevänä taas ilmestyi tuvan puolelle. Vaieten lykättiin tällöin kilkahtava rauta takaisin asemilleen seinää myöten, ruskeaksi kulunut nahkatakki riisuttiin yltä ja kääräistiin mytyksi, ja kun päänalus täten oli valmis, asettui lepotalveansa viettävä timperi taaskin pitkäkseen vanhalle paikallensa penkillä ja oijensi jäsenensä. Vasta tästä asennosta, ja sovitettuaan koipensa, vuosien vaiheissa ja Amerikassa hieman kangistuneet, suoriksi lavitsalla sekä sylkäistyään ruskean tupakkasyljen laattialle, heltesi hänestä puhe, heltesi verkkaista, mutta heltesi voitavampaakin, jos sitä lajia tarvittiin, heltesi vaikka engelskaa.

Iso-Vileeni oli myöskin niitä uskollisia, jotka jo toistakymmentä vuotta olivat kuluttaneet Ylistalon penkkejä. Siinä Pyhänmiesten korvissa hänkin tavallisesti palasi niinkuin Järvelinkin, koska samassa laivassa palvelivat, kuinka Siwiä kulloinkin oli palannut matkaltaan ja laiva saatu talvikorjoon, sekä jätti tuvan ja paikkansa pöytätuolilla taaskin Valpurin tienoissa, kun ruvettiin hakemaan seilejä talvikorjuista ja taas oli aika pujotella pasmasta seililankaa luuneulan silmään ja levitellä pultaaneja täkillä. Oli ollut nuorempana, kun vielä oli

riuskas ja varsi niissä tämmeissä, morsiamia vähän liika monta, kotomaissa joka tanssin jälkeen uusi, ja eri satamissa eri nat-suunaa ja eriväristä, niin että oli unohtunut naimissäätyyn meno aikanaan, koska muutenkin oli hauskaa, ja nyt, kun olisi ollut jo joutilaampi siihenkin virkaan, ja jalatkin laiskistuneet niin, että niitä nykyään jo mieluummin oikoili yksissä sāngyissä, niin nyt olivat naaraat puolestaan penseitä, ja tup-pasivat pahikot nauramaan ja tirksumaan, jos niille vakavissaan alkoi vihjailla rehellistä papin pakinoilla käväisemistä ja kihlo-jein ostamista. Ja parempi taisi ollakin näin ja omissa luis-sansa! Mikäs hätä tässäkään Ylistalon leveällä pöytäpenkillä käännellä kyljeltä kyljelle, ja pudotella suusta mojuovia, kun miestuulelle sattui ja purkua oli mielen sisikunnissa? Vakinais-tunut oli nimittäin vuosien mitassa hänellekin, niinkuin Järvelinillekin paikka tuvassa, ja niin jaksoi, niinkuin parem-pikin jehu Israelissa, kun oijenteli jäseniänsä ja laiskaa selän virstaa lavitsalangulla pöytäpenkillä, mistä oli syljen ja muun suunrojon tilaa miehellä niin vasemmillensa kuin oikeillensakin ja mannia ympärillä kuin köyttä palkitsemassa naurunrämä-källä, kun leukaa viljeli ja sana meni rakoon niinkuin tappi tuppeen ja leivänkyrsä ruokaläpeen. Olisi vielä osannut pääs-tellä engelskaakin suustansa, niinkuin Järvelinin käpräkkä tuossa sivupenkillä, niin arkkienkeliksi olisi uskonut itsensä paratiisiin ullakoilla ja puhellut kieliä sen ajan kuin ei ollut hurskas ja kuorsannut. Mutta hyvä näinkin, koska oli sitä ruumiillista ruhoa suotu niin riittävästi, että oli luilla tilaa, maolla mukavaa ja röyhäys miesmäistä: lerväkin senverran ja kototarpeiksi, ettei tarvinnut Ison-Vileenin hämmennellä mieskitaisemmassakaan ja rojoleukaisemmassa seurassa ja meri-väkisissäkään praakeissa.

Kolmas jukomies joukossa oli isäntä itse, Ylistalon Esa. Pitkä, laiskanhuiskias mies, mitalla, kun hän suoristi selkensä ja kangotti niskansa pystyyn, venyi hän sukkasiltaan tasan sylen ja viiden tuuman täyttäväksi seinäpatsaaksi: ovipylväässä porstuan ja tupakamarin oven välillä olikin hänen mitta-piirunsa ylimpänä, tosin niin lähellä ja hiuksenkarvan erossa Ison-Vileenin piirusta, että tämä ero oli joka syksy Vileenin taas palatessa meriltä taloon uudellensa ja uuden tärkeämmän erän varmennettava uudella tunnontarkalla ja jokaisen läsnä-olijan yhteisessä jännityksessä suorittamalla ja todistamalla mittaustoimituksella. Paitsi jäseniensä ja selkensä mitalla oli Esa varustettu myöskin kyömyynokalla naamassansa, kelpaavalla vaikka kreivin vävypojan niistettäväksi omanansa, ja selkä hänellä myöskin oli kuin kuninkaalla, kun komea kirkkohankkinassaan sunnuntai-aamuna asteli käveli kirkkotanhuussa ja riki oli ryhdistetty. Mutta Esa oli viisaskin mies, joka koto-oloissa ja arkiviikkona ei liikutellut jäseniänsä ja julkista selkäänsä enempää kuin välttämätön tarve oli. Ja mitäs hänen tarvitsi? Emäntä kuin elohopea, pieni kuin murene ja kerkiävä kuin oravan kipene, aina nilkoillansa, silmät ja sormet joka paikassa, ajatus kuin kierivä papu ja kieli kuin rukin hyrräkehrä! Mitäs siinä tarvitsi miehisen miehen kuin loikoilla ja katsella? Kun emäntä juoksi tarhassa täysi sikaämpäri toisessa ja tyhjä lypsinkiulu toisessa kädessä, niin mikä hänen oli palatessa pistää ämpäri tyhjänä ja kiulu täytenä tien viereen ja juosta tallissakin ja kiivetä parvella pudottamassa heinät Pojulle niinkuin Virkullekin? Kun juoksi, niin kerkesi ja kintut vilistivät! Ja mikä asia tuo oli siepata kirves kammasta, jossa se oli valmiina, ja ennen kahvitilkan kiehauttamista kipata halkovajassa pienentämässä sen parmallisen tikkuja, että liemi lämpeni, ennenkuin kuppiin kaadettiin: raakussahan pannu jo

oli ja veden oli varhemmin juossut kaivolta! Kun on köykäinen, niin on keviä, ja kun on liikkeessä, niin juoksee: mitä merkittävää siinä ja osaavat vaimoihmisetkin semmoista! Toista se on pistää pitkä ruho liikkeelle, kun koivet ovat mukavasti roikkumassa vakun laitojen kahden puolen, ja selkä hautuu hauskasti lämpimissään! Ja motkotusta kuitenkin saisi kuulla, vaikka liikkeellekin vääntyisi: mihinkäs nainen siitä luonnostaan pääsee, ja jaksavat paremminkin, kun saavat papanoida harmit ja mielenruosteet kieleltä!

Tietysti Esa ja isäntä oli mies siinä, missä miestä kysyttiin! Olikos kylässä sitä hullua Heikkiä, joka yhteisellä heinäniityllä uskalsi hänen edelleen laistolla? Eipäs ollut! Ja jos olikin joku tyhmän typerä ja voutinenäinen ensimmäistä vuottansa kylässä, niin ylpeydet nüistettiin nilkoista, kun kärkimiehen takana alkoi kutitella Esa kannoilla, Laiska-Esa kyllä kylän koirain haukuilta, mutta Pitkä-Esa sittenkin niitulla ja Kova-Esa viikatteen varressa, jumaliste! Katsos, selkä säilyy friskinä, kun säästää itsensä viimeiseksi lato-kedon loikoilla ja antaa muiden painaa edeltä: suhaus vasemmille, niin on ensimmäinen saavutettu, suhaus oikealle, niin on toinenkin sivuutettu, sivalla tasatahtia kahtapuolta, niin on kolmaskin jätetty laistolla, kymmenenkin huiskijaa pian selän takana heilumassa ja yhdestoista ja viimeinen poltettavana viikatteen edessä: punnaa poika, punnaa hurskaastikin, selkää on minulla korttelia enemmän paidassa kuin sinulla ja sen korttelin mitan minä kurotan joka huimauksella käsivartta pitemmille kuin sinä, niinkuin kaatuu mieslaistossa lakoa vieriltäkin sama korttelin mitta laveammillekin kummallakin puolella! Kukas meistä, Vihtori, ensimmäisenä lähti kahdentoista etummaisena ladolta ja kukas, Vihtori, nyt katselee sitä Esaa samaan selkään, joka vielä hau-toi ketoa, kun yksitoista keikkuvaa jo höyrysi laistolla? Siten

niitulla, kun viikate lauloi ja veri miesruumiissakin virkistyi! Entäs miesparvessa, kukas keikahutti kylän parhaistakaan keveämmin selkäänsä täyden tynnyrin jyväsäkin luuvan laatialta ja kantoi säkkinsä, selkä suorana kuin salko ja polviniveleenkään tutajamatta taakan alla luuvan polvenkorkuisen kynnyksen yli ja tikkaportaita alas kuoppaisen ruukkinummen poikitse ja sillattoman Sikaojan ylitse juoksujalassa aitan portaita ylös, tyhjentääkseen täystyllerön tyvenesti ja rinnan palkeen puuskumatta laarin suihin, kuka keveämmin kylässä kuin Ylistalon venyvä Esa! Entäs kevätjäillä Ison-Hauterin takana hylkeenpyynnissä Seksmiilarilla, kenen silmä tiettiin tarkimmaksi siellä ja kenen luoti oli varmin, kuka oli ensimmäinen aamuyössä kämpimään hämärille jäille ja kuka ehtoonpimeissä viimeinen vetoisen riukukoijun risuilla ja makuutiloilla; kuka sitkein visummin virumaan silmä luuna postillaan ja väijyillä, räntäsikö sitten märkä lumi tuntikausia vitiänsä niskaan, vai porottiko puhuri merijäiltä konttaa jäseniin kuin lumen jauhoa kinoksen huppuun; kuka uskalsi pisimmälle ruskavilla jäillä, kun lohkatteet rynkivät toisiansa syrjiin ja pimeä vesi vihreänvilhiänä kourusi ja vellahteli hengittävässä raoissa, milloin jalan eteen julmia silmiänsä avaten, milloin käden koskemilla muljahdellen; kuka, ellei taaskin samainen sisukas Esa ja Ylistalon luiseva isäntä?

Mies on miestä, kun kimmasee, mutta kukas kotona luitansa vaivaa? Ei kellokaan käy, hyväkään kello, kun veto on lopussa ja punnukset torkkuvat palkeilla! Isännän silmät vaelsivat vakusta penseinä valkoiseen viisaritauluun peräseinällä pöydän takana. Tiesihän hän sen jo aamusta asti, paikallaan ne viisarit seisoivat, pikkuviisari yhtä, ja taulun punaista yläruusua kohden torkotellen, isoviisari kolmea, ja koristusruusun vihreitä lehtiä pidellen: oli veto loppunut ja viisarit yöllä jää-

neet siihen asentoon. Aamusti sen jo huomasi ja saisihan nytkin nousta, ja vetää kellon käymään, koska näkyy ehtoosti unoh-tuneen ja jääneen. Mutta mitä siitä, ehtoo kumminkin tulee, käykö kello vai ei? Ja ajantiedon saa yhtä hyvän ja tarkemman Järvelinin taskukellosta, joka munankumpuraisena riippuu ja naksuttaa seinällä penkin yläpuolella Järvelinin pään kohdalla, jos sinne viitsii katsoa. Isäntä hellitti verkalleen silmänsä kellotaulusta: yhtähyvin jättää vetämisen ehtooseen, niin pääsee yhdellä vetämisellä tänäpäpä eikä tarvitse liikutella itseään turhanpäiten. Hyvä ja tarkka kello! päätti hän unisen ajatussarjan — jamaa päivän loppuun yhtä varmasti kuin Vileeni kuorsauksensa päätteeseen, kun hän nukkuu. — Eikä Alastalossa ehtoo ennen tule tupaan kuin meilläkään, vaikka heillä onkin seinässä raksuttamassa Englannista tuotu pähkinä-puinen herraskello, jota ei tarvitse vetää kuin kerran viikossa ja lauantaisti saunasta tullessa! tuumi Esa itseään tarkalleen tietämättä, kadehtiko hän naapurin mukavuutta kellonvetämi-sissä vai oliko tyytyväinen siitä, että aika kuluu talossa, vaikka viisari joskus nukahtelikin taulullaan.

»Mitäs se Alastalon papa ja porovatsa nyt viime ajat niin lihkaa lääniä ja pitäjää, ikäänkuin olisi kekäle pistetty purs-toihin?» Kysymys oli tehty, kun kuluneeksi pureksittu piipun nykä oli sen verran siirretty hampaista, että samalla työn vai-valla, kun muutenkin viljeli suutansa jutunpitoon, myöskin rojautti samoin mukavuuksin tupakkasyljen läiskäyksenkin laattialle vakun viereen, siivollisuuden ja emännän mahdollis-ten marinoitten vuoksi kuitenkin hiemasan takaviistoon ja kors-teenitakan paasikiveä kohden sihdatun, ja oli kysymys osoitettu Iso-Vileenille, joka parastikään jäsentensä nautinnoiksi ja virkis-tyksiksi pöytäpenkillä oijenteli sääriänsä ja varrekkaita käsi-varsiensa perinjuurisen haukotuksen jälkikaskotuksissa ja kisko-

Pitäjän pienempiä (1934) koostuu viidestä kirjoituksesta. Ne kertovat merenkulkuyhteisön vallattomista ”arkisillaan”.

Kokoelma muodostaa Volter Kilven (1874–1939) kirjailijan-
uran huipentaneen *Saaristosarjan* (1933–1937) keskiosan.
Näköispainokseen sisältyvässä puheenvuorossaan oman
aikamme mestarikertoja Juha Hurme pitää sitä jopa
parempana kuin trilogian avannutta klassikkoromaania
Alastalon salissa (1933), joka keskittyi mahtaviin ja
menestyviin. Nyt päästään syvemmälle:

”Kirkkaasti räiskyvä huumori ja elämän tummien pohja-
virtojen traagisimmat tunnot sulautuvat nerokkaaksi
sanojen taiteeksi.”

